

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.изк. Камелия Николова

за дисертационния труд
на ЕЛИЦА РАНГЕЛОВА

„Ралф Колтай – създател на емоционални пространства.

Изследване на формата и пространството в театъра”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”,
по конкурс, обявен от Националната художествена академия

Предложеният от Елица Рангелова дисертационен труд „Ралф Колтай – създател на емоционални пространства. Изследване на формата и пространството в театъра” си поставя за цел да проучи работата на един от емблематичните английски и световни сценографи от 60-те години на миналия век до днес. Създал ярък собствен стил в изграждането на визуалния образ на спектакъла, Ралф Колтай (1924-2018) не само е определящ представител на първото поколение сценографи, които извършват категорична промяна на британската сцена, завършвайки прехода от разбирането за сценографията като декоративно оформление на представлението към превръщането ѝ в самостоятелно изкуство, участващо в постигането на цялостното въздействие на постановката, но е и един от художниците, оказали огромно влияние върху съвременния театрален дизайн в световен мащаб. В началото на своята стремителна кариера, през 1968 г. Ралф Колтай гостува и в България, където заедно с Клифърд Уилямс – режисьорът, с който най-често работи, поставят в Народния театър „Отело” на Шекспир. Визуалното решение прави много силно впечатление, но независимо от това, както и от по-късната си широка международна популярност и значение, той остава малко познат в българското театрално пространство. Във Великобритания, въпреки редица важни ретроспективни изложби на творчеството му, няколко книги, представящи проектите му (сред които, както и докторантката отбелязва, най-значима е „Художник на сцената” („Designer for the stage”, London, 2003), голямото количество интервюта и статии за отделни негови постановки и прояви, както и анализи в по-общи текстове, също все още

липсва цялостно изследване на творчеството му. Ето защо още самият избор на предмета на дисертационния труд вече е *безспорен принос* както за българската театрална наука, така и в международен контекст.

Достойнствата на направеното изследване обаче далече не се изчерпват с избора на темата му. Елица Рангелова се заема много сериозно със задачата да представи максимално подробно и задълбочено личността и работата на Ралф Колтай като закономерно решава, че това може да стане само ако огледа и цялостния социокултурен контекст, в който той се появява и работи и избере подходящата изследователска стратегия и, особено, критериите и основните елементи, чрез които да проучи проектите и сценографската му естетика като цяло. Така в текста ѝ се включват две обемни много важни части – първата глава на работата „Мястото на Ралф Колтай в английската сценография на XX в. Творчески път и преподавателска дейност” (около 80 страници) и втората глава „Формата и пространството в театъра” (около 60 страници). Първата глава убедително представя основните тенденции и фигури в английската сценография от началото на 20 век до средата на 50-те и началото на 60-те години, т.е до появата на Ралф Колтай и другите значими сценографи новатори от неговото поколение като Тимоти О’Брайън и Сали Джейкъбс (която работи с Питър Брук), след което накратко описва променената картина на английския театрален дизайн през втората половина на XX в. от тези сценографи, както и от продължилото успешно сътрудничество на тандеми като Питър Хол - Джон Бъри. Очертавайки контекста на английската сценография през изминалия век в останалата част на тази глава докторантката вписва в него творческия път на Колтай, проследявайки развитието му на оперната, танцовата и театралната сцена. Във втората глава тя пък си поставя много трудната, но и особено полезна задача да разгледа двата основни елемента на сценографската композиция – формата и пространството в театъра, за да може след като ги изясни от теоретична и историческа гледна точка да изследва ключови театрални и скулптурни проекти на Колтай чрез специфичното им присъствие в тях. Това голямо, но необходимо разширяване на полето на изследването, което Елица Рангелова прави внимателно и задълбочено е следващо *важно качество на дисертацията с приносно значение*. Безспорно тук непременно трябва да бъде подчертана и ролята на научния ръководител на докторанта. Посочените две глави, предхождащи основната трета глава

„Ралф Колтай: особености и характеристики на сценографския подход”, фокусирана вече, както се вижда и от заглавието, върху самото творчество и сценографския подход на художника, не само създават необходимата цялостна база за тяхното същинско изследване, но и имат ценно познавателно значение, доколкото предлагат богата информация за британската сценография от XX век и за ключови теоретични въпроси и понятия в областта на сценичния дизайн.

За успешното реализиране на толкова сериозно, мащабно и изискващо голяма предварителна подготовка изследователско намерение особено важно значение има неговото добро структуриране и избраната изследователска методология. Дисертационният труд е в обем от 217 страници и се състои от кратък увод; трите описани по-горе глави (с общо 21 подглави); заключение и библиография, включваща 94 източника на български и английски език. Към основния текст има и отделно подвързано приложение с илюстративен материал в обем от 90 страници, съдържащ 228 изображения на сценографски скици и снимки от спектакли (разделени според главите от дисертацията, в които са коментирани) и текстово обяснение от 90 страници.

Изследователската методология е подходяща за избрания обект на разглеждане в дисертационен труд. Тя се изразява в съчетаване на контекстуален анализ, историко-емпирично проучване и изкуствоведски анализ на сценографски произведения. Докторантката издирва и използва четири основни вида източници и литература – книги и изследвания върху историята на театъра, на сценографията и на отделни сценографи, преди всичко на Ралф Колтай; статии, рецензии и интервюта в специализираната и популярната преса във Великобритания *за и с* Ралф Колтай, като прави и лично интервю с него, както и нейни интервюта и разговори с негови колеги, студенти и зрители; архивни материали и документи най-вече в британски институции – театри, в които е работил, библиотеки, университетски фондове и т.н. и накрая, но всъщност на основно място – самите произведения на Ралф Колтай, както сценографските му проекти, така и скулптурните му работи от последните две десетилетия преди да ни напусне в самия край на 2018 г. на 94-годишна възраст.

Отделните части на работата са много добре резюмирани и представени в автореферата – кратко, концептуално и ясно (още едно важно достойнство на дисертацията, което трябва да бъде подчертано).

Това спестява необходимостта да бъдат представяни и тук. Затова ще открия само основните, освен вече посочените, качества и приноси на изследването.

Преди всичко като *важен принос* на работата трябва да бъде открито въвеждането в българската изследователска литература върху театъра, а и въобще в българското театрално пространство на детайлно и цялостно проучване и представяне на работата на сценограф като Ралф Колтай и на неговия ярък авторски стил, съчетаващ абстрактен подход към визуалното решение на спектакъла с пиетет към материала и неговата естествена фактура и употребата на неконвенционални техники. В тази перспектива би било особено интересно в работата да се потърсят и влияния от него върху български сценографи и тенденции, което е и една от препоръките ми към дисертационния труд.

Освен подчертаното вече особено полезно и необходимо познавателно значение на първата глава на дисертацията, друго нейно *особено важно качество* е опитът да се проследи чрез конкретни имена, тандеми и спектакли континуитета и прекъсванията на възгледите на Гордън Крейг от началото и първата половина на XX век и на неговите последователи и продължители за еманципиране на сценографията от ролята ѝ на декорация на спектакъла и превръщането ѝ в изкуство през следващите десетилетия. *Ценно познавателно и практическо значение* има и цялата трета глава и специално умелия анализ на докторантката на емблематичните произведения на Колтай.

Като особено *важно качество и безспорен принос* на работата непременно бих искала да подчертая и факта, че авторката подготвя значителна част от нея в Обединеното кралство, в „Кралския колеж по музика и драма на Уелс“ в Кардиф, където през 2016 г. се обучава по програмата за студентски обмен „Еразъм“ и то като участник в подготовката на една от последните изложби на Ралф Колтай – изложбата на неговите работи в областта на скулптурата и колажа. Престоят ѝ дава възможност за непосредствен достъп до широка информация и до произведенията, обект на изследването и докторантката се възползва респектиращо от тази възможност. Подготвеният от нея текст убедително се справя с необходимостта да бъде първото цялостно историко-теоретично изследване на творчеството на емблематичния английски сценограф.

На базата на казаното до тук настойчиво препоръчвам дисертационният труд на Елица Рангелова да бъде издаден като книга.

В тази връзка имам една основна препоръка към текста. Необходимо е в него да бъде направена внимателна редакция на изписването на български език на названията на театри и театрални формации и на имената на режисьори, сценографи, театрални историци и критици, доста от които вече имат установена употреба в театралната литература у нас.

Дисертационният труд „Ралф Колтай – създател на емоционални пространства. Изследване на формата и пространството в театъра” е много сериозно, задълбочено и полезно изследване с безспорна историко-теоретична и практическа приложимост. Убедено препоръчвам на неговия автор Елица Рангелова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор”.

Гласувам: ДА.

31 март, 2019 г.

Проф. д.изк. Камелия Николова